

HITTAN 7. ISTEN VONZÁSÁBAN

TANÁRI SEGÉDLET

KÉSZÍTETTÉK:

Bölcsföldiné Türk Emese: Valláspedagógiai alapozások, óravázlatok

Zimányi Noémi: Teológiai alapozások, élménypedagógiai ötletek, egyéb ötletek, néhány óravázlat-javaslat

Cs. Szabó Sándor: Drámapedagógiai ötletek

Dr. Szászi Andrea: Bevezetés a hittankönyv család anyagába és tematikájába

Csüllög Ferenc: Internetes linkek, ajánlatok, játékok

BEVEZETŐ AZ ÉVFOLYAM ANYAGÁHOZ

I. AZ ÉVFOLYAM TEMATIKÁJA

Az ajtó elvigyorodott. Először láttam ilyet. Az ajtó nagy, nevető pofának tűnt, ami elnyelne, ha arra ragadtatnám magam, hogy kövessem Pierre Anthont. Hogy kire vigyorgott? Rám, mindannyiunkra.

Janne Teller: Semmi

A hetedik évfolyam központi szimbóluma a nyitott kapu. Az egész év témája az, hogy ez a korosztály megtapasztalja, hogy számára egy új világ nyílik. Sok ajtó előtt állnak, és az a kérdés, hogy melyiket válasszák. A választás, a döntés nem egyszerű a posztmodern korban. Semmi nem ösztönzi arra a mai fiatalokat, hogy tartósan válasszanak, hosszútávra szóló döntéseket hozzanak. A hit- és erkölcsstan tanításának ebben kell segítséget nyújtani. Nem tudunk a kamaszok helyett dönteni, választani, de megmutathatjuk számukra azt az örök értéket, ami aztán a későbbi döntéseikben segíthet nekik. A hittanórák nyitottsága segíthet számára megérteni, hogy Isten mindig nyitott ajtóval várja őt. Ez az igazi valláspedagógia feladat. Felmutatni számukra azt, hogy Isten és a hit világa nem egy bezártságot jelent, hanem újból és újból megnyílnak az életben kapcsolatok, lehetőségek, feladatok, megoldások. Vannak fiatalok, akik számára még ijesztő lehet ez a nyitott ajtó. Még nem tartanak ott, hogy kitarják, csak résnyire nyitják, bekukkantanak. Ez is valláspedagógia kihívás, hogy megtaláljuk az egyensúlyt azok számára is, akik később készek elindulni, belépni. Mindezt pedig a biztos tudattal tehetjük, hogy Isten vonzása erősebb minden emberi erőlködésünknél, és az Ő hatalmas szeretete hív és bátorít minden fiataalt arra, hogy belépjen a vele való közösségbe.

Az év anyagának a címe: Isten vonzásában. Ebben a tanévben a tanulók olyan bibliai történetekkel ismerkednek meg, amelyekben Isten vonzására válaszolnak a megszólítottak. Isten a Szentírásán keresztül szólítja meg az embert. Jézus életéről szóló történetekben látjuk, hogy ő maga a személyiségevel és az Isten örömezetének a meghirdetésével ezeket vonzott. Isten a legkülönbélebb emberek számára nyitott ajtót. Olyanok számára is, akiket mások megvetettek, lenéztek, vagy éppen olyanok számára is, akik az egyházat üldözték. Isten

vonzására sok módon válaszolhat a hívő ember. Ebben az évben a Neki adott válaszok közül kiemeljük az imádság és a munka kettős válaszát, az egyházért a gyülekezetekért végzett szolgálatokat.

Az év nagy témakörei ennek megfelelően:

Isten megszólít

Az első fejezetből a gyerekek megtanulhatják, hogy a „Ki vagyok én?”-nagy kérdését a Szentírás segít megválaszolni. Szó esik arról az útról is, amelyen keresztül a Biblia megérkezett hozzánk. A Szentíráson keresztül Isten megszólít, és erre a megszólítására hittel válaszolhatunk. Az ószövetségi ember az Istennel való kapcsolatát gyülekezeti közösségben, családi közösségben élte meg, gyakorolta. Három ószövetségi történet megmutatja, hogy Isten vonzza és elhívja a legkülönbözőbb embereket. Ruth, a pogány asszony Isten népét választotta, és az Istenben való hitet, mert vonzotta őt Naomi hite és népe. Ézsaiást és Jeremiást Isten megszólította, bár eleinte vonakodtak, később mégis engedelmességgel válaszoltak.

Jézus az életről tanít

Az újszövetségi történetekben látjuk, hogy Jézus a tetteivel (csodák, megbocsátás), tanításaival (boldogmondások, példázatok) és személyével a legkülönbözőbb embereket vonzotta. Nem volt senki sem, akít ne hívott volna meg Isten országába. Nyitott kaput adott azoknak is, akik nem őt tartották a legfontosabbnak (Márta), akik őt elutasították: a farizeusoknak (Nikodémus története), nyitott kaput adott a pogányoknak (kapernaumi százados, Péter látomása), és olyanoknak is, akik törvényszegést, bűnt követtek el (bűnös nő).

Hitben élők a történelem során

Ebben a fejezetben olyan személyekről lesz szó, akiket Isten szeretete vonzott magához, és akik a legnehezebb körülmények között is hűségesek maradtak Hozzá, és nem szégyelltek megvallani a hitüket. István vértanú és Pál apostol példája mellett a gályarabok hitvalló élete és a református egyház hűséges tagjainak a története mutatja meg, hogy hogyan lehet egy egész élet hitvallásával felelni Isten vonzására.

Ünnepeljünk együtt!

Az ünneplésre, ünnepekre való közös készülődéshez nyújt segítséget a témakör. Az itt található leckék a tanév során az aktuális ünnephez kapcsolódóan felhasználhatóak. Az év tematikájába illeszkedő módon találkozhatnak a gyerekek a nyitott kapuk és Isten vonzásának a tanításával. Isten nem csak szavával, hanem a természet szépségével is magához vonz, hiszen a teremtett világ is Öröla tesz bizonyosságot, így foglalkozunk a teremtés hetével. A reformáció ünnepe alkalmával kiemeljük, hogy Isten szüntelenül újra és újra megszólít, hív a nyitott kapun. A gyászolók vasárnapja pedig emlékeztet az örök élet nyitott kapujára. Mária története mutatja, hogy Isten vonzására engedelmességgel lehet válaszolni, vagy egy őszinte tettel, ahogyan a magdalai Mária megkeni Jézus lábát. A nagypénteki történet a szenvedő Jézust mutatja, aki haláláig kitartó engedelmisségében mutatja meg hűségét Isten iránt. A húsvéti történetben Mária Jézus sírjához megy, és ott találkozik a Feltámadottal.

Minden leckéhez található feladatlap a munkafüzetekben, azonban arra is lehetőség adódik, hogy az egyházi iskolában 3, a gyülekezetekben pedig 1-2 órát önálló módon kitöltve készüljön az ünnepre a csoport.

II. A HITTANKÖNYV-CSALÁD (TANKÖNYV, MUNKAFÜZET, TANÁRI SEGÉDLET) KONCEPCIÓJA ÉS HASZNÁLATA

Az általános iskolai anyagok esetében, így a hetedik évfolyamnál is, a hittankönyv-család leghatékonyabban a segédletek segítségével használható.

Tankönyv koncepció

A tankönyv az az alap, amellyel a tanórán a gyermekek közösen foglalkoznak. Az itt található rajzok, feladatok lehetőséget adnak a közös gondolkodásra és a témában való elmélyülésre.

A törzsanyag leckéi számmal vannak jelölve, míg az olvasmányok a kiegészítő anyagrészeket jelölik. Ez utóbbiak csak az egyházi iskolák számára kötelezőek – de arra is van lehetőség, hogy a gyülekezeti hittanoktatás során az olvasmányok közül a szabad órakeret terhére válogassanak a lelkipásztorok/hittanoktatók.

A tankönyvben található fő részek funkciói:

- a) Történetleírás. Gyermekekre hangoltan hozza a történet fő vonalát. A *dőlt betűvel* jelölt részek mindig a Biblia szó szerinti szövegét (RUF,2014.) tartalmazzák.
- b) Beszéljétek meg! – Általában motivációs célzatú, beszélgetős feladatok.
- c) Feladattár: az adott leckéhez tartozó feladatok, melyek vagy motivációs célzatúak vagy az órai elmélyítést segítik.
- d) Kiemelten, keretben található bibliai ige az adott leckéhez tartozó aranymondás.
- e) Tudod-e? – Érdekesség az adott témával kapcsolatban.
- f) Bibliai kvíz: az órai ismétlést, játékos emlékeztetést segítő, az adott történetre vonatkozó kérdéssor. Akár az összefoglaláskor is felhasználhatóak.

Munkafüzet koncepciója

A munkafüzet a tanórai feldolgozáshoz kínál anyagokat. Két munkafüzet létezik minden általános iskolai (1-8) évfolyam esetében. Az MFGY (Gyülekezeti munkafüzet) kóddal ellátott munkafüzet az állami általános iskolák és hatévfolyamos gimnáziumok számára készült. A kötelezően választható hittanon és a fakultatív hittanoktatáson belül, heti 1 órában a törzsanyagot dolgozza fel. Tehát minden leckéhez, amelynek a tankönyvben száma van, tartozik az MFGY munkafüzetben egy feladatsor. Ezek a feladatok általában a témafeldolgozás, elmélyítés során használhatóak. Előfordul olyan feladat is, mely a motivációt segíti – ez a tanári segédletben mindig megjelölésre kerül.

A tematikai egységeket összefoglalás zárja, melyet akár az ismétléshez, akár a számonkéréshez fel lehet használni.

Az MFEI (Egyházi iskolai munkafüzet) heti 2 órai hittanoktatáshoz kínál anyagot. Nemcsak a törzsanyaghoz, hanem az olvasmányokhoz is találhatóak motiváló, feldolgozó, elmélyítő feladatok. Az olvasmányok esetében a leckék az „olvasmány feldolgozás” alcímet kapják.

A tanári segédlet koncepció

Míg a tankönyv és a munkafüzet a diákok kezében van, addig a tanári segédlet abszolút a hittanoktatók, lelkipásztorok számára készül gondolatébresztőként, ötlettárként és a mindennapokban segítő háttéranyagként. A koncepciója is ezt mutatja.

Tartalmaz egy adott évfolyamhoz tartozó tematikai bevezetőt, illetve a korosztályi sajátosságok vélhető és tipikus sajátosságainak a gyűjteményét.

Ugyanakkor minden leckéhez (a törzsanyaghoz és a kiegészítő anyaghoz is) tartozik egy rövid teológiai alapvetés, valláspedagógiai szempontsor, célkitűzés, óravázlat. Ezek az anyagok

összhangban vannak a tankönyv és a munkafüzet anyagaival. Ugyanazt a témát azonban több oldalról is meg lehet közelíteni. Ennek segítéseként a „további ötletek” rovat élménypedagógiai, drámapedagógiai és egyéb játékos feldolgozásokat, ötleteket kínál.

A munkafüzetekben található feladatok némelyike többféle módon is felhasználható. Ehhez találhatnak a hittanoktatók információkat az „INSTRUKCIÓK A MUNKAFÜZET FELADATAIHOZ” címmel.

Nemcsak a gyülekezeti hittanoktatás, de az egyházi iskolák számára a Tanári segédlet (TS) és az egyházi iskolai munkafüzet (MFEI) ad a megfelelő óraszámra lecketervet és feldolgozást. A szabadon tervezhető óraszámok és az összefoglalások azonban mindezeket túl egyénileg tervezendők be.

III. A KOROSZTÁLY TIPIKUS ÉS VÉLHETŐ ÉLETKORI SAJÁTOSSÁGAI

A tanári segédlet bevezetése néhány általános szempontot hoz és elgondolkodtató információt ahhoz, mire is érdemes odafigyelni egy-egy bibliai történet, ill. téma tanítása során. Természetesen ennél sokkal bőségebb háttér információt és részletesebb kifejtést is hozzá lehetne kapcsolni egy-egy témához. A teljesség igénye nélkül, néhány fő szempont jelenik itt meg. Reméljük, hogy az érdeklődők tovább gondolják és elmélyülnek a készülés során a témákban. A további olvasáshoz javasoljuk a „Felhasznált segédletek” c. részben található szakirodalmat.

Felhasznált segédletek:

MRE hit- és erkölcsstan kerettanterv, 2012.

Ana-Marie Rizzuto: *The Birth of the Living God*, Chicago, 1979.

Charles S. Carver – Michael F. Scheier: *Személyiségpszichológia*. Osiris Kiadó, Budapest, 2006.

Erikson, Erik. H. : *A fiatal Luther és más írások*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2002.

Fowler, James W.: *Stages of Faith, The Psychology of Human Development and the Quest for Meaning*, Harper One Publishing, New York, NY, 1981.

Erikson, Erik. H.: *Gyermekkor és társadalom*, Budapest, Osiris Kiadó, 2002.

Karl Frielingsdorf: *Istenképek: ahogy beteggé tesznek – és ahogy gyógyítanak*, Szent István Társulat, 2007.

Mérei Ferenc-Binét Ágnes: *Gyermeklélektan*, Gondolat, Budapest, 2002.

Michael Cole-Sheila R. Cole: *Fejlődéslélektan* Osiris Kiadó, Budapest, 1997.

Salamon Jenő: *Fejlődéslélektan*. Tankönyvkiadó Budapest, 1966.

Schweitzer, Friedrich: *Vallás és életút, Vallási fejlődés és keresztyén nevelés gyermek- és ifjúkorban*. Kálvin Kiadó, Budapest, 1999.

Tari Annamária: *Z generáció*. Tercium Kiadó, 2011.

Tóth László: *Pszichológia a tanításban*. Pallas, Debrecen, 2003.

Várkonyi Hildebrand: *A gyermekkor lélektana II. (A 6-12. életév)* Szeged, 1940.

Felhasznált irodalom:

- Andorka Rudolf, Bevezetés a szociológiába. Budapest, 2003.
- Bagdy Emőke, Határmezsgyén. A halál és a gyász, in: Tanulmányok a vallás és lélektan határterületeiről, Budapest, 2003.
- Cole, Michael – Cole, Sheila R., Fejlődéslélektan. Budapest, 1997.
- Csíkszentmihályi Mihály, Flow. Az áramlat. A tökéletes élmény pszichológiája. Budapest, 2001.
- Fodorné Nagy Sarolta, A katechézis kommunikációs problémái. Budapest, 1996.
- Frenkl Sylvia – Rajnik Mária, Életesemények a fejlődéslélektan tükrében. Budapest, 2007.
- Giddens, Anthony, Szociológia. Budapest, 1995.
- Horváth-Szabó Katalin, Vallás és emberi magatartás. Piliscsaba, 2007.
- Dr. Jakab-Szászi Andrea (szerk.), A Magyarországi Református Egyház Hit- és Erkölcstan Kerettanterve. Budapest, 2012.
- Jámbori Szilvia, Serdülők jövő-orientációját befolyásoló szülői nevelési stílusok vizsgálata. in: Serdülő- és gyermekpszichoterápia 2003/3.
- Jelenits István, Fiatalokkal a hit vándorútján. in: Mozaik II. Válogatott tanulmányok segítőknek az ifjúság és a sport témaköréből. Budapest, 2004.
- Korherr, Edgar Josef, A valláspedagógia fejlődéslélektani alapjai. Budapest, 2000.
- Kulcsár Éva, A serdülőkori fejlődés pszichológiai jellemzői. Budapest, 2005.
- Largo, Remo H. – Czernin, Monika, Kamaszkor. Hogyan segítsük át gyermekünket a serdülőkoron. Budapest, 2012.
- Mihály Ottó, Bevezetés a nevelésfilozófiába. Budapest, 1998.
- Montada, Leo, Moralische Entwicklung und moralische Sozialisation, in: Oerter, R. – Montada, L., Entwicklungspsychologie, Weinheim, 1998.
- Murányi István, Fiatalok vallásos szocializációja és előítéletessége, in: Educatio, 2004/4;
- Napier, Augustus Y., A törékeny kapcsolat. Budapest, 2000.
- N. Kollár Katalin, A társas kapcsolatok, személyközi vonzalom és a csoportfolyamatok, in: N. Kollár K. – Szabó É. (szerk.) Pszichológia pedagógusoknak. Budapest, 2004.
- Oerter, Rolf – Dreher, Eva, Jugendalter, in: Oerter, R. – Montada, L., Entwicklungspsychologie. Weinheim, 1998.
- Oser, Fritz – Bucher, Anton A., Religion – Entwicklung – Jugend, in: Oerter, R. – Montada, L., Entwicklungspsychologie. Weinheim, 1998.
- Paloutzian, Raymond F., Invitation to the Psychology of Religion, New York 2005. (ford. Szabóné László Lilla)
- Ritter Andrea, A serdülők és az internet, in: Serdülő- és gyermekpszichoterápia. 2002/1;
- Schweitzer, Friedrich, Postmoderner Lebenszyklus und Religion. Eine Herausforderung für Kirche und Theologie. Güttersloh, 2003.
- Schweitzer, Friedrich, Vallás és életút. Budapest, 1999.
- Szondy Máté, A boldogság tudománya. Budapest, 2010.
- Tomcsányi Teodóra – Fodor László, Segítő kapcsolat, segítő szindróma, segítő identitás, in: Jelenits I. – Tomcsányi T. (szerk.) Egymás közt egymásért. Budapest, 1990.
- Trevisan, Paolo, Das Geschichtsbewusstsein als zentrale Kategorie historisches Denkens, in: G. Adam et al. (Hg.), Didaktik der Kirchengeschichte. Münster, 2008.

Vajda Zsuzsanna, A gyermek pszichológiai fejlődése. Budapest, 1999.

Vergote, Antoine, Valláslélektan. Budapest, 2006.

Wegenast, Klaus, Religionsdidaktik Sekundarstufe I., Stuttgart, 1993.

INTERNETES FORRÁSOK

http://pszichologia.phd.elte.hu/vedesek/Lukcs_va_Fruzsina_doktori_rtekezs.pdf

Letöltés: 2018.07.10

http://commonweb.unifr.ch/artsdean/pub/gestens/f/as/files/4655/003591_110807.pdf

Letöltés: 2018.07.10

<http://letoltes.drama.hu/Tarolo/Jatekkonyv/egyperc.pdf> Letöltés: 2018.07.10

<http://letoltes.drama.hu/Tarolo/Jatekkonyv/dulongel.pdf> Letöltés: 2018.07.10

<http://lajtha.hagyományokhaza.hu/index.php?page=2017> Letöltés: 2018.07.10

A SERDÜLŐKOR JELLEMZŐI

Egyébként nekem nagyon nehéz életem van. Otthon nem akarnak megérteni. Évek óta érzem, hogy felnőtt vagyok már...

Szabó Magda: Születésnap

Szabó Magda remekül fogalmazza meg ebben a néhány mondatban, hogy mi is az, amit a serdülő megél: gyermek és felnőtt egyszerre. De hol a határ a kettő között, és ki szabja meg ezt a határt? Kutatók megállapították, hogy a serdülőkori fejlődésben nagyobb mértékben játszanak szerepet a társadalmi tényezők, mint a korábbiakban, mivel a serdülőkor léte kultúrafüggő. A modern társadalmak különítik el a gyermekkorból felnőttkorba való átmenetet, a természeti népeknél a fiatal valamilyen beavatási szertartás keretében válik a felnőtt társadalom részévé. Ennek nyomait őrzi a bar micvá, a konfirmáció, a bérmálkozás. Ma a fejlett országokban a gyermekkorból felnőttkorba való átmenet határai elmosódtak. Egyre fiatalabb korban kezdenek a gyermekek a felnőttekre utaló öltözködési és viselkedési szokásokat felvenni. (smink, szabadidős tevékenységek) Ezáltal a gyermekkor védettsége megszűnőben van. A felnőttkorba való belépés viszont egyre hosszadalmasabb az elhúzódó tanulással, amit még fokozhat a tanulmányok befejezése után a munkanélküliség is. A képzés elnyújtása, a kivárás „megvéd” az igazi felnőtté válás belépéstől, de ennek az ellenkezője is megjelenik egy fiatal vállalkozói réteggel, ahol a pénz hajszolása áll a középpontban.

„A főfoglalkozású keresői pozíciókba való belépés minden rétegben későbbre tolódik, a felnőtt lét cselekvési és fogyasztási lehetőségei viszont korábbi életkorokban jelennek meg. A fiataloknak a fogyasztásra és a piacon való részvételre – az „ízlésformálás” – már egészen fiatal korban elkezdődik, sokkal előbb, mint hogy valós és önálló vásárlási döntéseket hoznának.”

Ennek a korjelenségnek az ismeretében érdemes rátekinteni a serdülők fejlődésére, változásaira melyeket mind testi, mind lelki értelemben átélnek.

Vizsgált korosztályunk a hetedikesek. Életkor szerint 13-14 évesek. Ez a korosztály a korai serdülőkorba tartozik, noha a fent említett jelenségek miatt néha úgy tűnik, hogy bizonyos dolgokban már előrébb tartanak (ezek elsősorban a megjelenéssel, a világról való információk szerzésével kapcsolatosan megfigyelhető jelenségek), míg másban inkább még gyerekek (főleg a felelősségvállalás területén tapasztalható ez).

Milyen is a kamasz? – teszi fel a kérdést Kulcsár Éva. Egy szép felsorolással kezdi meg a hosszabb elemzését ennek a fejlődési lépcsőnek. A kamasz „rendetlen, szemtelen, lusta, trágár...szeretetéhes, kíváncsi, sebezhető... csupa kérdőjel, felkiáltójel, csupa energia”. Igen, a kamaszkor ilyen ellentmondásos. Átmenet a gyermekkor és felnőttkor között, a változásnak minden nehézségével. „Anna Freud azt mondja: amíg a kamasz változik, addig a korának megfelelően viselkedik.” Azért nehéz a kamaszkor, mert sokszor nem csak a gyerek lép a változás korába, hanem a szülők is változó korban vannak. Mindkét generáció nehezen viseli saját változását, és ezért nehezebben a másikat is. A kamaszok változásainak kimenetele nagyban függ az őket körülvevő felnőttek hozzáállásán.

A serdülőkorról már Rousseau is megfogalmazott jellemzőket, melyek a szerinte következők:

1. „fokozott labilitás és érzelmi konfliktus”
2. „megismétli a gyerekkor korábbi szakaszait”
3. biológia, szociális változások melyeket pszichológiai folyamatok jellemeznek

G. S. Hall újraszületésnek nevezi ezt a kort, mivel ekkor a fejlődés nem fokozatos, hanem ugrásszerű.

Freud a serdülőkort genitális szakasznak nevezi, amikor újra felmerülnek olyan kisgyermekkori kérdések, mint az ödipális konfliktus. Ebben hasonlít Rousseau-hoz, hiszen ő is azt mondta, hogy megismétel bizonyos dolgokat a gyermekkorból. Freud szerint a hormonális változások következtében felborul a korábbi egyensúly, ami a latencia időszakában volt megfigyelhető. Ezért a serdülőnek a legfontosabb küzdelme ennek az egyensúlynak a visszaállítása.

A SERDÜLŐ TESTI FEJLŐDÉSE

Azt, hogy az izmaid még fejletlenek s mellem is szűkecske, azt én nagyon jól tudom. De nem tudhatjátok, hogy mi lakik bennem. Én is csak homályosan sejttem, borzongva gondolok rá, olyankor, mikor könnyedén simul rám a tornatrikó, és lábam gumicipősen szökdel a tornaterem csertörmelékében. Igaz: Wlach ötvenkilós súlyokat emelget, és Bányai Miklós megcsinálja nyújtón a nagyhalált. De őbennük, ugye, nyers erők dolgoznak csak, formátlan ösztönök - énbennem pedig az Akarat lakozik.

Karinthy Frigyes: Tanár úr kérem

A serdülőkor viszonylag hosszú, 8-10 éves időszak. Ezt az időszakot még három szakaszra szokták osztani: prepubertás (11-13 év), pubertás (14-18 év), ifjúkor (18-21 év) – írja Vajda Zsuzsanna. Emellett Oerter még további szakaszokra bontja ezt a korszakot, amit az alábbi táblázat mutat. Az egyes határok elmosódhatnak, eltolódhatnak az egyes esetekben, de összességében jól mutatják a fejlődési pontokat.

	GYEREKKOR	ADOLESZCENCIA											
		serdülőkor											
		tranzeszencia											
Életkor év	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	
	prepubertás				korai adolszcencia				késői adolezcencia				

A *prepubertásnak* nevezik a gyerekkor és a másodlagos nemi jellegek első megjelenése közti időszakot, eltekintve a nemi különbségektől. A *tranzeszencia* egy átmeneti időszak, a nemi érés szakasza 11-14 éves kor között. A korai *adoleszcencia* 14-18 éves kor között jogilag

tekintve a fiatalkorúság időszaka. Hogy miért a 21. életév zárja le az adolescenciát, annak elsősorban kulturális okai vannak, azaz egyes országokban a teljes jogú nagykorúság ettől az életkortól számít.

A serdülőkor testi változásait öt fő területen szokták jelölni:

1. Gyors növekedés: testsúly, testmagasság.
2. A belső nemi szervek kifejlődése.
3. A másodlagos nemi jelleg fejlődése.
4. Változások a testfelépítésben (zsírszövet és izmok aránya).
5. Változások a keringésben, légzésben – nagyobb fizikai teljesítőképesség.

Általában a nemi érés kezdetét tekintik a serdülőkor határának, ami egyéneként, kultúránként, életmódtól függően is nagyon eltérő lehet. Éppen ezért a hetedikes korosztályban nagyon sokféle testi fejlettséggel vannak jelen a tanulók. Míg 8-10 éves korban még alig van különbség a fiúk és a lányok testalkata között, mindannyian gyerekes formájúak, addig a lányok 13 éves korukra utoléri, sőt le is hagyják a fiúkat: magasabbak és nehezebbek lesznek. A fiúk később, 15-17 éves korban nőnek gyorsabban. A testi változások lelki változásokat is előidéznak. A hormonok fokozott termelődése hangulatingadozásokat okoznak. Míg a megváltozott testméretek önértékelési zavarokhoz is vezethetnek.

A SERDÜLŐ GONDOLKODÁSA – AZ ELVONT MŰVELETI GONDOLKODÁS

Hazamenet hatér veszek egy mágnesvasat. Ámulatos dolgokat tud a mágnesvas, de nem vagyok meglegedve az eredménnyel. Már útközben elhatároztam, hogy otthon a patkó alakú vasat kiegyenesítem, a közepébe lukat fúrok a... a... mondjuk az apám hegyes papírvágójával (esetleg ollóval), és iránytűt csinálok belőle, de Boussole-formában, hogy az irányt abban az esetben is mutassa, ha egészen ferdén lefelé áll, mert hiszen esetleg nagy földrengés is lehet, a ház oldalt billen, mint egy hajó - és én mégis tudom majd az irányt; milyen jó lesz! Lelkesen elvégzem magamban, hogy sohasem járok iránytű nélkül ezentúl.

Karinthy Frigyes: Tanár úr kérem

Piaget elmélete szerint a serdülő korra éri el a gondolkodás azt a módot, amikor már nem kötődik tárgyakhoz, hanem elvont fogalmakkal is tud dolgozni. Saját magára is reflektál, tudja kombinálni a gondolatokat és az ítéleteket, a műveleti gondolkodást alkalmazza.

Piaget elméletét sok kritika érte a kutatók részéről, mert megfigyelték, hogy a műveleti gondolkodás folyamatosan fejlődik a gyerekkor késői szakaszától kezdve, ill. a formális gondolkodás képessége nem mindig alakul ki, még azonos kultúrán belül sem. A hétköznapi teendőkben viszonylag kevesebben alkalmazzák a formális gondolkodás szabályait, és az iskolai végzettség is számít annak művelésében. Mindezek ellenére nem az a fontos, hogy hányan alkalmazzák, hanem, hogy ez „potenciális emberi képesség”. A másik meggyőzésében, érvelésben különösen is fontos szerepe van.

Daniel Keating az alábbi jellemzőket állapította meg a serdülők gondolkodásáról. Később azonban az újabb kutatások fényében azt hangsúlyozta, hogy a gondolkodásuk függ a problémától és a környezettől, melyben a problémával találkoznak. Mégis fontos ezeket a jellemzőket szem előtt tartanunk, amikor a serdülők gondolkodásáról beszélünk, mert a pedagógiai munkában fontossá válnak ezek a szempontok.

- Lehetőségekről való gondolkodás
- Előre gondolkodás
- Hipotézisek használata a gondolkodásban
- Metagondolkodás (gondolkodásról való gondolkodás)
- Megszokás korlátait meghaladó gondolkodás

Kutatók megállapították, hogy a formális műveleti gondolkodás lépései taníthatók, ami azt jelenti, hogy akkor képesek erre a gondolkodásra a serdülőkor elején, ha pontos utasításokat kapnak, de nem tekinthetjük ezt az új típusú gondolkodás spontán megjelenésének.

Más tudósok Piaget elméletének alternatíváit dolgozták ki a serdülők gondolkodását vizsgálva. Az információfeldolgozási elmélet szerint a serdülők egyre hatékonyabban alkalmazzák a korábban tanult szabályokat, és ezáltal hatékonyabbak a problémák megoldásában, ill. az információkat jobban meg tudják őrizni, amit feladatmegoldások során szintén alkalmaznak. Nem csak a logikai feladatok megoldásában történő változások fontosak a serdülők fejlődésében, hanem a nyelv használatában és struktúrájában lévő átalakulás is hozzájárul ehhez.

Serdülőkorban jelentősen megváltozik az emlékezet is, mind a szemantikus, mind az epizodikus. „A szemantikus emlékezet három fő területen változik: a memória kapacitásának, az emlékezeti stratégiáknak a területén és e stratégiák használatában az iskolai tanulás során.” Ennek végiggondolása és vizsgálata során arra jutottak, hogy serdülőkorra kialakulnak az emlékezési stratégiák, de a hatékonyságuk különböző. A tanulás eredményessége összefügg a memória teljesítményével, ami tanulással, gyakorlással javítható, ezért nem feltétlenül elvetendő a memoriterek az iskolai gyakorlatban. Érdekes ennél a kérdésnél végiggondolni, hogy mennyire van jelentősége a konfirmendus korosztálynál (13-14 évesek) a káté kérdések memorizálására, ill. az aranymondások, bibliai szakaszok megtanulására. Véleményem szerint ezek a memoriterek csak akkor válnak igazán hasznossá, ha érzelmi kapcsolat is kialakul az adott szöveggel. Ebben az esetben hosszú távú memóriájukban is meg tudnak őrizni egy-egy fontos mondatot, igét.

Az epizodikus emlékezetnél azt figyelték meg, hogy a serdülőknél elsősorban a közelmúlt eseményei jelentek meg, az énképükből hiányzik a múlt, a történetiség.

Az egyháztörténeti anyagok tanítása szempontjából fontos rátekintenünk a historikus gondolkodás aspektusaira, melyek a következők:

- 1) *Idő-tudat*: korábban másképp volt, mint ahogy ma van, holnap másképp lesz, mint tegnap volt, vagy ma van.
- 2) *Emberi aktivitás okozta változás*: az emberek tettei változásokat idéznek elő.
- 3) *Emberi passzivitás okozta változás*: az is változást idéz elő, ha emberek akarva, vagy akaratlanul valamit nem tesznek meg.
- 4) *A hatalom szerepe*: a hatalmasoknak nagyobb befolyásuk van a változásokra, ill. az adott állapot fenntartására.

- 5) *A résztvevők felelőssége:* egyesek befolyással vannak az eseményekre, mások cselekedhetnek, de nem tesznek semmit, ismét mások elszenvedői a történeteknek.
- 6) *Szándék és hatás:* az emberi cselekvés mögött rejlő szándék és a következmény nem mindig azonos, előfordul a szándékkal ellenkező eredmény.
- 7) *Maradandóság:* nem minden változtatható meg könnyen, vannak dolgok, amelyek generációkon át változatlanok maradnak.

AZ ÉNFEJLŐDÉS ÉS AZ IDENTITÁS

Én másféle ember vagyok. Én értem a tudományokat, és egyelőre nem tudom megcsinálni a vállállást a korláton - de mi lesz, ha egyszer mégis megtanulom? Csodálatos lény jelenik meg ez esetben a világ színpadán; tüneményes ember, akihez képest Jókai hősei közönséges tucatemberek. Képzeld el, hogy egy napon ilyen újságcikk jelenik meg a lapokban: "Érthetetlen és nagyszerű előadás kápráztatta el tegnap a Vigadó dísztermében összegyűlt álmélkodó közönséget. Egy fiatalember, akiről eddig senki se tudott (itt az én nevem következik) jelent meg a dobogón s »Az élet értelme másodfokú egyenletekben« című előadásban tökéletes francia nyelven, megoldotta a világnak rejtélyét, amin eddig hiába fáradoztak a legnagyobb elmék.

Karinthy Frigyes: Tanár úr kérem

A serdülőkor legfontosabb folyamata, ahogy a világról egyre több ismerete lesz, ugyanúgy önmaga egyre mélyebb megismerése segíti ahhoz, hogy kialakítsa az integrált, felnőtt identitást. Énképük többféle tulajdonságból építkezik, mint kisebb korban. Pl. ahhoz, hogy érzékenyek tartsa magát, feltételezi, hogy olyan tulajdonságok együttesen vannak meg benne, mint a megértés, barátságosság, gondoskodás. Másképp írják le magukat, ha különböző helyzetekben vannak jelen, másként a családban, másként az iskolai közegben. Ez az úgynevezett 'többszörös én' segít abban, hogy meghatározza, hogy melyik is az igazi én. Szerepeket játszanak, amiben kipróbálhatják magukat, de ezek a szerepek ellentmondásosak is lehetnek. Némely helyzetben gátlásosan, máskor felszabadultan tud a serdülő viselkedni. Csak a serdülőkor előrehaladtával képesek arra, hogy feloldják az ellentmondást a különböző szerepek között.

Az identitás fogalma, ahogy az Erikson a serdülőkor központi fogalmává tesz, fejezi ki leginkább azt, hogy mit jelent az énkép és az önmagával való azonosulás kialakulása a serdülő életében. Ezért nevezi ezt a szakaszt Erikson az IDENTITÁS – SZEREPKONFÚZIÓ időszakának. A gyermekkori környezetet egy szélesebb társadalmi közeg váltja fel, amibe integrálnia kell a korábban kialakult identitáselemeket. A serdülőkor elején egy zavar jellemző ebben az identitás megformálódásban, melynek a testi-lelki változások az okai. Abban az esetben, ha ez a zavar nem múlik el, akkor beszélünk szerepkonfúzióról.

„Erikson szerint a serdülőkori fejlődés legfontosobba kérdése az identitás kialakulásának folyamata.” Négy korábbi fejlődési krízist kell ismét feldolgoznia a serdülőnek.

1. a bizalom: a csecsemőkori kötődésben – barátság, szerelem
2. az autonómia: a csecsemőkori végén – saját döntés, elhatárolódva a felnőttektől
3. a kezdeményezés igénye: kisgyermekkori játékban – vágyak, álmok, célok
4. a teljesítmény igénye: iskolai feladatok – saját kitűzött célok

A fentiek értelmében ebben a korban ismét végigéli azokat a fázisokat, amiken eddig keresztülment a fejlődésében, vagy esetleg az adott fejlődési szakaszban nem tudta megküzdni azt. Ilyen a csecsemőkori ösbizalmatlanság, aminek a serdülőkorban a kiközösítéstől való félelem felel meg. Ezt szeretné elkerülni a serdülő azáltal, hogy klikkekbe, bandákba tömörül, kortárs, támogató csoportokat keres. A kisgyermekkorból hozott önállóság – szégyen konfliktusa, ami az önmaga elfogadásában, a szexualitásához való viszonyában játszik jelentős szerepet. A kezdeményezőkézség – büntudat korából hozza, hogy mennyire vállalja saját ötleteit, mer-e kezdeményezni kapcsolatokat, vagy esetleg az elutasítással, lázadással reagál a világra. Az alkotókézség – kisebbségi érzés fontos erő lehet a hivatás keresésében, képességei helyes felmérésében. Ezek mentén jelenik meg egy új személyiségérték: a hűség. A hűség az önmagához való belső koherencia, egy értékrendszerhez való ragaszkodás /pálya, életmód, világnézet/. A szerelem is az identitás megszilárdulásának eszköze, ahol az idealizált társ tükrében fedezheti fel önmagát.

Egzisztenciális kérdés ebben a korban: Ki vagyok én, és mi lehet belőlem? – „Az vagyok, aminek mások szemével látom magam.”

A serdülőkor időszaka, amikor is a gyerek újonnan elkezd foglalkozni azzal, milyennek tűnhet mások szemében. Ahogy kezdenek átlépni a gyerekkorból a felnőttkorba, a serdülők elkezdnek játszani különböző szerepekkel, amiket betölthetnek a világban. A kísérletezés közben kipróbálnak rengeteg tevékenységet és viselkedést. Ezért kezdetben hajlamosak némi szerepkonfúzióra – a sok lehetséges alternatíva miatt nehezen tudják eldönteni, hogyan is illenek ők bele ebbe az egészbe, ami körülöttük van. Végül a legtöbb serdülőben ezen kísérletezés következményeként kialakul egy identitás érzés azt illetően, hogy kik ők, és merre tart az életük. Erre Erikson az identitáskrizis fogalmát használta. Ez egy olyan fordulópontra az ember fejlődésében, ahol a korábbi élmények és tapasztalatok, valamint a jövőbeli elvárások által kialakul, hogy az egyén azzá válik-e, akit a társadalom elvár tőle, vagy amivé ő maga szeretne válni.

James Marcia Erikson elméletét továbbfejlesztve és az elköteleződés és a krízis mentén írta le az identitásállapotokat, melyek bemutatják a tinédzserek fejlődését az identitás formálódásában. Marcia szerint az elért identitás azt jelenti, hogy az egyén a keresés után a lehetőségek közül éretten választ foglalkozást, vallást, szexuális irányultságot, és politikai nézetet.

A négy lehetséges identitásállapot:

1. Az elért identitás – amikor az egyén megoldja az identitásválságot, az ott felmerülő kérdésekre adott válaszokkal.
2. Korai zárás – amikor az egyén elköteleződött egy identitás mellett, de nem fedezte fel azt, hogy ez illik-e hozzá leginkább. (pl. egy pálya iránt, elfogadta a szülői elvárást)
3. Moratórium időszaka – az egyén egy identitásválságot él meg éppen, és aktívan keresi a válaszokat azokra az életét érintő fontos kérdésekre, amikben bizonytalan, és amik iránt el akar köteleződni, de még haladékot ad magának.
4. Diffúz – az egyén még nem választott identitást magának, és nem határozott meg semmilyen irányt a jövőre nézve nem kristályosodik ki, mit akar, mindenfélét kipróbál; és így is marad.

Magyarországon Vikár György foglalkozott behatóan a serdülőkori folyamatokkal. Három fontos feladatban fogalmazza meg ezt a korszakot:

1. érzelmi függetlenség a családtól

2. azonosulni a saját nemi szerepével
3. felnőtt szerep vállalása a társadalomban

Látjuk, hogy mindhárom feladat fontos kapcsolatban van az identitás kialakításával, a pszichoszociális fejlődéssel. A 13-14 éves korosztálynál elsősorban az első kettő az, ami aktuális, a felnőtt szerep próbálgatása még távolabb áll tőlük. A családtól való függetlenedésről és a kortárs csoportokhoz való kapcsolódásról még a társas kapcsolatok fejlődésénél fogunk beszélni.

A SERDÜLŐK MORÁLIS FEJLŐDÉSE

Jó volt, sokkal jobb volt, mint a parton állni, és kinevetni engem. Inkább újesztendeig a vízben ülök nyakig, mint hogy összeszűrjem a levet a barátaim ellenségeivel. Én nem bánom, hogy a vízbe nyomtatok. De engem meghívhattok magatok közé, hízeleghettek nekem, adhattok ajándékot, amennyit csak akartok, semmi közöm hozzátok. És ha még egyszer a vízbe nyomtok, és ha még százszor és ezerszer a vízbe nyomtok, akkor is eljövök ide holnap is meg holnapután is! ... Nem félek én egyikőtöktől sem. És ha eljöttök hozzánk, a Pál utcába, elvenni a földünket, hát majd mi is ott leszünk! És meg fogom nektek mutatni, hogy ahol mi is tizen vagyunk, ott másképpen fognak veletek beszélni, mint ahogy én most itt beszélek. Könnyű volt velem elbánni! Aki erősebb, az győz. A Pásztorok ellopták a golyóimat a Múzeum-kertben, mert ők voltak az erősebbek! Most meg beledobtatok a vízbe, mert ti vagytok az erősebbek! Könnyű tiznek egy ellen! De én nem bánom. Engem meg is verhettek, ha úgy tetszik. Hiszen ha akartam volna, nem kellett volna a vízbe mennem. De én nem csaptam fel közétek. Inkább fojtsatok vízbe, és verjeteek agyon, de én ugyan nem leszek áruló, mint valaki, aki ott áll, ni...ott...

Molnár Ferenc: Pál utcai fiúk

A serdülők elsősorban a jó és rossz között szeretnének dönteni, akkor is, amikor a saját, akkor is, amikor mások cselekedeteiről gondolkoznak. Arra keres igazodási pontot, hogy mi a helyes és mi a helytelen. Ahogy a gondolkodása megváltozott, mint Piaget-től tudjuk, ugyanúgy az erkölcsi kérdésekről is összetettebben gondolkodik, mint korábban. Ennek a rendszerét Kohlberg alkotta meg. Mint a korábbi fejlődési területeken is láthattuk, nem húzható éles határ az egyes szintek között, a korai serdülőkori pedig nagyon különböző testi-lelki fejlettségi szinten vannak a fiatalok. Míg a testi változások, a gondolkodás változása viszonylag jól mérhető, és látható jelei vannak, addig az erkölcsi kérdésekben még nagyobb szórás állapítható meg. A 13-14 évesek közül még jelentős részük a prekonvencionális szint 2. fokán állnak, noha bizonyos kérdésekben már a konvencionális szint határoz meg. Úgy tűnik, hogy noha már 10 éves kortól felfedezhetők a konvencionális szint jellemzői, de jelentősebb elmozdulást a 13. életév körül láthatunk, ami épp a hetedikos korosztály. Tehát érdemes figyelembe venni, és alaposan végiggondolni, megismerni az adott hittanos csoportot, hogy ahhoz igazodva tudjon a vallástanár felkészülni az etikai kérdések körülményaira.

Kohlberg szintjei egyébként sok vitát kavarnak a tudósok között. Vizsgálták például, hogy van-e különbség a nemek között az erkölcsi fejlődés során. Bizonyos kutatások azt mutatják, hogy a nők inkább a gondoskodás erkölcsét tartották szem előtt (3. szint Kohlbergnél), míg a férfiak jutottak el inkább az 5. szintre. Más kutatások azonban cáfolják ezeket az eredményeket. Mindenesetre nekünk fontos figyelembe vennünk, hogy pont a 13-14 éves korosztály, ahol jelentős különbségek lehetnek a fiúk és lányok között, akár az erkölcsi kérdések megítélése

területén is. Nem csak a nemi különbségek vehetnek fel kérdéseket, hanem a társadalmi és kulturális különbségek is. Így vetődik fel az a kérdés, hogy létezik-e abszolút erkölcs. Erikson szerint az erkölcsi identitás is a személyiség része, ami akár feszültséget is okozhat az egyén és a társadalom között. Tudjuk, hogy számunkra, református keresztyének számára nem kérdés, hogy létezik abszolút erkölcs, ami utat mutat a személyes fejlődésben, de a nevelésben is. Az erkölcsös viselkedésre való nevelés egyébként nem működik a hagyományos etikaoktatásban, mert ennek nincs hatása az erkölcsi ítéletalkotás fejlődésére. Sokkal inkább a személyes tapasztalat, konfliktusmegoldás, felelősségvállalás adott helyzetekben az, ami segít a morális érvek adott helyzetekbe való beépítésében, és ennek következtében a döntéshozatalban.

PREKONVENCIONÁLIS SZINT	
<p>1. fok</p> <p><i>Heteronóm moralitás</i></p> <p>(kb. 4 éves kortól)</p> <p>Engedelmisség a büntetés miatt</p>	<p>Vakon kell engedelmeskedni a tekintélyszemélyeknek, ill. általában a „hatalmasok” által elírt szabályoknak. A morális cselekvés motívuma a félelem. A cél a büntetés minden formájának elkerülése. Kárt okozni nem szabad, mert megtiltották.</p>
<p>2. fok</p> <p><i>Individualista, céltudatos, csereelvű moralitás</i></p> <p>(kb. 7 éves kortól)</p> <p>Naiv hedonizmus, instrumentális orientáció, jutalmat szeretne, mert jó</p>	<p>Az egyéni érdek és haszon határozza meg a morális cselekvést. Ezért érdemes a szabályokat betartani és betartatni. Mindenki azt kapja, amit megérdemel, vagy amit kiügyeskedik magának. „Ahogy te viselkedsz velem, én is úgy viselkedem teveled.” Az igazságosság nem sérülhet, de csak akkor, ha én lennék az igazságtalanság kárvallottja.</p>
KONVENCIONÁLIS SZINT	
<p>3. fok</p> <p><i>Kölcsönös elvárások és kapcsolatok, társas konformitás moralitása</i></p> <p>(kb. 10 éves kortól)</p> <p>Jó kisfiú – jó kislány</p> <p>Szeretné elnyerni mások jóindulatát, elkerülni a rosszállást</p>	<p>A morált a kisközösségek (család, iskolai osztály, barátok) elvárásai határozzák meg. A lojalitás és az elfogadottság igénye indít a szerepelvárások komolyan vételére és az együttélési szabályok betartására. Érdemes jónak, vagy legalábbis „jó fejnek” lenni.</p>
<p>4. fok</p>	<p>A nagy társadalmi szabályrendszerek a meghatározók, amelyek szükségesek az emberek</p>

<p><i>Szociális rendszerek és lelkiismeret morálitása</i></p> <p>(kb. 16 éves kortól)</p> <p>Törvény és rend</p> <p>Vakon elfogadja a társadalmi törvényeket, mindenkinek meg kell tennie a kötelességét, mindenkinek tisztelni kell a tekintélyt</p>	<p>együttéléséhez. Mindenkinek azonos jogai és kötelességei vannak. Könnyen belátható, hogy ezeket kölcsönösen tiszteletben kell tartani, különben kaotikussá válnának a társas kapcsolatok és semmit sem lehetne közösen megvalósítani.</p>
---	--

A SERDÜLŐ HITBELI FEJLŐDÉSE

Hogy az édes bizalom, az a hit, amit a magam bolond fantáziája sugárzott szívemben, az állandó Krisztus-közelség eltűnt belőlem, azt bánatosan tapasztaltam; valami alig meghatározható, amit malasztnak hívunk, az eligazítások után odalett. Vallottam felekezetem hitbéli követelményeit hiba nélkül, nem kommentáltam a hallottakat, nem kérdeztem soha többé semmit, csak elfogadtam, mint az egyszeregyet... A hittörténet megrendítő poézise megmerevedett lecke lett számomra, érzelmi tartóoszlopait az illatos hölgyek és a szelíd lekipásztor valamikori üdvözlésem érdekében elfűrészelték. Korrekt felkészültségű, az anyaszentegyház szabályai szerint élő kálvinista lettem...

Szabó Magda: Für Elise

A fejlődéslélektan az elmúlt évtizedekben meglehetősen tartózkodó volt a vallással szemben, aminek egyik oka a vallás és a pszichológia ellentétében keresendő, ami részben Freud valláshoz való viszonyából, részben pedig apologetikus lelkületű teológusok pszichológia elleni támadásából fakad.

Az 50-es, 60-as évekig nyolc, életkorokhoz kötött szintjét írták le a vallásosságnak, melyek szorosan összefüggtek a gyermek fejlődésével. Így például a kisiskolás kor időszakát a tekintélyelvű kegyesség jellemezte, amit a mágikus fokozat előzött meg. A serdülőkort találóan a 'Sturm und Drang' (vihar és vágy) fázisnak nevezte, amit kételkedés és a vallástól való elidegenedés jellemez. Csak ennek a korszaknak a végére teszi az újjáépítés szakaszát (18 év).

Piaget kognitív fejlődésére alapozva létrehozta Goldman a vallásos megismerés stádiumait, amiben a serdülőkorban megjelenő formális műveleti gondolkodásnak az absztrakt vallásos gondolkodást feleltette meg. Ez azt jelenti, hogy „a szimbolikus, metaforikus szerkezetét a vallásos beszédnek átlátja; a vallásos gondolkodás is hipotetikus és összefüggő. Az égő csipkebokor egy szimbólum, és azt jelenti Mózesnek, hogy nem mehet arra a helyre.” Ennek az elméletnek a problémája, hogy nem a vallásosságot ragadja meg, hanem sokkal inkább a gondolkodást a vallási dolgokról.

Fowler egyrészt Piagethoz, Eriksonhoz és Kohlberghez kapcsolódott, másrészt teológiailag Tillchhez és Niebuhrhoz. Ebben a rendszerben fogalmazta meg azokat a fejlődési dimenziókat,

amik a hitben (faith) benne foglaltatnak: a kogníció, a szerepátvétel, a morál, a szociális perspektívák, a locus of control (kontrollhely), a világértelmezés és a szimbólum funkció, később kapcsolta ehhez még a Selbst-et. Ebben a rendszerben a serdülők kiléptek a mitikus – betűszerinti hitből, ahol még szó szerint értelmezték a történeteket, nem értették a szimbólumokat, és beléptek a szintetikus – konvencionális hitbe, ahol a mások által megfogalmazott hittartalmak felé fordulnak, és ezeket veszik át és szintetizálják saját maguk számára. Ezen a szinten a tekintélyt a fiatal saját magán kívül találja meg. Alternatív vallásos elveket hallgatólagosan elfogad, még nem tudja a sajátjait önállóan megfogalmazni, hanem szintetizálja. A hallottakat – tételeket, törvényeket, értékeket – egymással összhangba hozza. Ezért nevezi Fowler szintetizáló hitnek. Konvencionális azért, mert nem a saját maga jut erre a meggyőződésre, hanem általa elfogadott referenciaszemélyektől „kapja” ezt a hitet. A számára fontos „másik” hitelemeiből építkezik. Hallgató hitnek is nevezte Fowler, mert elsősorban befogadóként van jelen az ifjú. Elfogadja egy számára fontos csoport értékeit, ezáltal a közösséghez tartozást éli meg.

Egyházunk konfirmációi gyakorlatában egy olyan kor társadalmi elvárása jelenik meg, amikor a fiatal az iskola elvégzése után a gyülekezet teljes jogú tagjává lett. Személyes hitét, felelősségét az egyházzal vállalta ebben a fogadalomban. De a posztmodern megkérdőjelezte ezt a gyakorlatot, hiszen a vallási helyzet sokat változott az elmúlt évtizedekben. Számunkra ezért is fontos rátekinteni, hogy mi az a fejlődési fok, ahol áll a serdülő, és hogyan tudunk segíteni neki a továbblépéshez. Sokan azt vallják, hogy a felnőttek közül többen megrekednek azon a szinten a hitben, amit Fowler szintetizáló – konvencionális hitnek nevez.

Az ifjúkori istenképpel kapcsolatban összességében sokkal kevesebb ismeretünk van, mint más életkorok istenképéről. A kutatások töredékesebbek, az ismeretek kevésbé bizonyosak. Az ifjúkor lefolyásának különbözőségeiből fakad mindez. A feltételezések szerint az egész életen át fejlődő istenkép fogalmi kidolgozása serdülőkorban történhet.

J.-P. Deconchy alapos vizsgálatot folytatott az Istenről alkotott elképzelésekkel kapcsolatban. Három fejlődési szakaszt különböztet meg az ifjúkorban. Az *attributív fázis* során (9-10 év) leginkább a hitoktatásból átvett tartalmakkal azonosítja Istent. Az *affektív fázisban* (12-13 év) a gyermek igyekszik érzelmi elemekkel leírni Istent. A *megszemélyesítési fázisban* (15-16 év) a gyermek szubjektív szempontokat visz az Istenről alkotott elképzeléseibe. Itt találhatóak a legszemélyesebb kapcsolatra utaló jelek. Ezek a fázisok gyorsabban is válthatják egymást, illetve párhuzamosan is jelen lehetnek egy-egy fiatalban. Az ifjúkor vallásos fejlődéséről Deconchy szerint sem lehet végleges, teljes képet alkotni.

Az ifjúkori vallásosságot a posztmodern tendenciái jellemzik. Az egyház és a teológia tanítását fenntartásokkal kezelik, folyamatosan megkérdőjelezzik, saját hitre tartanak igényt, egy egész életen át keresnek, nehezen köteleződnek el, ahogy az élet más területén is igaz. Ezt a vallásosságot patchwork – vallásosságnak nevezik. A legtöbb fiatal szelektíven kezeli a vallásos tradíciókat belső összefüggés nélkül.

Ezért kell különösen is odafigyelni a fiatalok vallásos nevelésében arra, hogy hogyan adunk nekik útmutatást az egyház és a személyes hit közötti szakadék áthidalására. Jó lenne a tradíciókat kiemelni az unalomig ismételt gyakorlatból, és a serdülők élethelyzetére, kultúrájára rákérdezve megújítani azokat, hogy számukra is érthetővé, élhetővé váljon.

Fontos feladat a vallási sokszínűség világában a serdülők kísérése is. Éppen ezért kell tájékozottnak lenni a körülöttünk lévő vallások területén, és közben tisztán, határozottan képviselni a keresztyénséget, felvállalva akár a konfliktust is, és az elköteleződés keresését.

TÁRSAS KAPCSOLATOK ALAKULÁSA SERDÜLŐKORBAN

A SERDÜLŐ ÉS A CSALÁD

Ti öregek és konzervatívok vagytok, és azt hiszitek, hogy a világ ezentúl is csak olyan lesz, mint eddig...

Karinthy Frigyes: Tanár úr kérem

A család szerkezete az utóbbi 50-100 évben sok változáson ment keresztül. Már nincsenek nagycsaládok, ahol több generáció él egymás mellett, hanem ún. „atomisztikus családok” vannak, azaz szülők és gyerekek. Ráadásul ma már egyre gyakoribb a „patchwork” család, azaz a gyerekek valamelyik szülője nem vérszerinti.

Minden családban kialakul egy szereposztás arra nézve, hogy hogyan zajlanak a családi „játzmák”, azaz ki hogyan érvényesíti meg a pszichológiai szükségleteit. Ezek meggátolhatják pl. a leszakadást, ha az anya nem tudja elengedni serdülő gyermekét, hanem túlzottan kötődik hozzá. Családi legendák öröklődnek, melyeket a serdülő sokszor leleplez, mítosztalanít, mégis öröklí az előző generációk gondolkodásmódját, probléma megoldásait.

A serdülő jelenléte a családban erősen próbára tesz minden kapcsolatot. A szülő úgy érzi, elveszítette gyermekét, akiben korábban megbízhatott, mert mindent megosztott vele. Most nem tudja, hogy kik a barátai, mivel tölti az idejét, nem mesél a dolgairól, magába zárkózik, összefog barátaival, hogy közös alibivel keressenek kibúvót a szülők felügyelete alól. A statisztikák szerint a serdülőknek „csak” 20 %-ának viharos a kapcsolata a családjával, de még a csendes, magukba forduló, olykor depressziós kamasz is sok gondot okozhat szüleinek, akik sok hibát követnek el ezekben az években a nevelésükben.

A szexualitás felerősödése a családtól a kortársak felé irányítja a fiatalt. Ezt a szülők sokszor nehezen élik meg. Ebben a helyzetben konfliktus forrása a szabadság kérdése: mit oszt meg, mit nem, mit lehet, mit nem egy serdülőkorúnak? A szülő abban órlódik, hogy túl engedékeny vagy túl szigorú megoldásokat talál. A kamasz barátaival összefogva játszhatja ki a túl kemény otthoni szabályokat. De ezekkel a szabályokkal tanulják a későbbi társadalmi normákat.

Sok házasság fut zátonyra ebben az időszakban, vagy ennek az időszaknak a végén, mert a szülők között megszűnik az a szoros kapcsolat, amit a gyerek jelent. Szembe kell nézni egymással, vagy azzal, hogy eddig a gyerek miatt maradtak együtt. A középkorú szülők is krízist élnek meg, hasonló kérdésekkel, mint kamaszkorban. Ez a szülői krízis hat a kamaszra is, különösen egy válással végződő időszak. Pedagógusként fontos ilyenkor látni, hogy a kamasz iskolai viselkedése az otthoni válság lenyomata. Ebben megértve, melléállva sok támogatást élhet meg akár egy tanáron keresztül is a fiatal.

A két nem különböző módon reagál a változásokra. A kutatások szerint a szülők azonos nemű gyermekeikkel szemben jobban megélik a kamaszkor krízisét, mint az ellentétes neműeknél, mert a felnövő nemzedék meghaladja a szülőket: a lányok vonzóbbak, mint az anyjuk, a fiúk erősebbek, mint az apjuk. A lányoknál az anyáról való leválása a legnehezebb. Az anya ne akarja túlsegiteni a gyermeket, legyen rajta kívül más erőforrása. „Az apával való jó kapcsolat azt az üzenetet közvetíti a serdülő lánynak, hogy a férfiak megbízható lelki erőforrást jelenthetnek az életben.” Az apáknak nagy szerepük van lányaik nevelésében.

A fiúk számára más az otthon elhagyása, mert a kapcsolatuk lazább a szüleikkel. Inkább az intimitás, az érzelmi közelség okoz számukra gondot. Az apától általában kevés segítséget kapnak a felnőtté váláshoz, távol vannak tőlük, mind a munka miatt, mind az érzelmek kifejezésének nehézsége miatt. A túl szoros anya-fiú kapcsolat is sok konfliktushoz vezet.

A család, ha szétesett, azaz válás, új kapcsolat révén nem biztosítja a megfelelő háttérrel, vagy izolált, azaz a gyerek az egyetlen kapocs a külvilággal, akkor nem tölti be azt a szerepét, hogy egy olyan biztonságos környezetet adjon, ami egyszerre véd, de engedi a külső hatások beáramlását is. A szülők háromféle reakcióját írták le a gyerek önállósodására:

1. mindenáron magukhoz akarják kötni
2. sürgetik az önállósodást
3. elengedik, de elvárják, hogy a társadalomban a család ambícióit valósítsa meg

A családról való érzelmi leválás is fontos lépés a serdülő életében. Ez egy hosszú folyamat, ami már gyermekkorban elkezdődött, vége pedig egyénenként változik, sokszor problémás lehet. Ennek egyik feltétele, hogy a szülőkről kialakult idealizált kép reálisra váljon, ami igazán a késő serdülőkorra következik be. A család, az ideálok helyét elfoglalják a kortársak, ami által az önállóság felé jelentős lépést tesz a serdülő.

A KORTÁRSÁK

Mindegyik munkacsapat tehetségéhez mérten ezzel-azzal hozzájárult az eredményhez, a máglya mind magasabbra emelkedett. Egy alkalommal Ralph és Jack egy vastagabb ág szállításánál kettesben maradtak, s diadalmasan egymásra vigyorogtak. A szél zúgásában, a magas hegyre zúduló napsütésben, a kiáltozó hangok zűrzavarában újra kivirágzott köztük a barátság, a kalandnak és az örömnél láthatatlanul ragyogó fénye.

– *Bírjuk?*

Jack visszamosolygott a szőke fiúra.

– *Mi ketten igen.*

A közös teher súlya alatt összefogva megmászták a hegy utolsó kaptatóját is. Együtt nyomták, és fújták az egy-kettőhármát! ... együtt döntötték rá a máglyára a nehéz tönköt. Aztán diadalmas nevetéssel hátraléptek...

William Golding: Legyek ura

A gyermekkorban kialakult barátságok jelentős változáson mennek át serdülőkorban. Nem csak az értelmi fejlődésük mutat jellegzetességet, hanem a másokról kialakított képük is fejlődik, ami a következő hat jellegzetességben foglalható össze:

1. másokról kialakított véleményük nem egysíkú, jellemzésükre már személyiségvonásokat, tulajdonságokat is használnak
2. kevésbé egocentrikus a véleményük, tudják, hogy egyéni nézőpontból tekintenek a világra
3. másokról kialakított véleményükben fontosabbá válnak a személyiségvonások, mint a külső jegyek

4. véleményüket szívesen vitatják meg másokkal, ezáltal önmaguk észlelése objektívabbá válik
5. míg kisebb korban az a fontos, hogy mit tudnak közösen csinálni, addig a serdülőknél a barátságok sokkal inkább érzelmek, megértés, vagy fiúk esetében tekintély mentén születnek
6. kialakul a képe az emberi természetről, a viselkedési normákról, hogy mi a helyes és mi a helytelen

A társas kapcsolatok kialakításában ebben a korban jelentős szerepet játszik, hogy a másik nézőpontjába milyen mértékben tud belehelyezkedni. Ennek a fokozatait Robert L. Selman a következőkben határozta meg a serdülő korosztály kezdeti szakaszában:

Kölcsönös perspektíva-átvétel (10-12. év)

A gyermek már el tud vonatkoztatni a konkrét nézőponttól és átlagolni képes a szempontokat. A harmadik, a kívülálló szemlélő elfogulatlan nézőpontját is el tudja foglalni képzeletben. A különböző álláspontokat szimultán és az egymásra hatásuk figyelembe vételével szemléli. Belátja, hogy a morális cselekvésnél mindenki belehelyezkedik a másik helyzetébe, de egyszersmind egy kívülálló szemszögéből is nézi a dolgokat, mindeközben pedig a saját érdekeit is képviseli.

Szociális konvenciók figyelembe vétele (12-15. év)

A fiatal már belátja, hogy elfogulatlan ítélet csak szerepeinktől, az egyéni érdekeinktől, sajátos élettapasztalatainktól elvonatkoztatva közösségi szempontok figyelembe vételével lehetséges. A közvetlen kapcsolat szereplőin túl tekintettel kell lenni a nagyobb közösség érdekeire, az ő életszabályaikra, az egyedi eset hatásaira másokra, a példaadásra, mások példájának a követésére.

Változások a barátság koncepciójában az életkor változásával:

	5 éves	6 éves	8 éves	10 éves	12 éves
Száma	3 vagy több barát	3 vagy több barát	elsősorban csak egy barát	egyedülálló vagy többszörös barátságok	elsősorban egy legjobb barát
Neme	azonos és különböző nemű barátságok	azonos és különböző nemű barátságok	majdnem kizárólagosan azonos nemű barátságok	a legjobb barátok azonos neműek	nincsenek különböző nemű barátságok
Okok és indítékok	közös játékok	az egyedüllét ellen, mint segítő, támogató	társaság, segítség	társaság, segítség, tanácsadás, bizalom	problémák megbeszélése, segítség
A jó barát jellemzői	kedves	kedves	teljesíti a mindenkori kívánságokat, feltételeket	titoktartó, jó természetű, segítőkész	megbízható, szolidáris, segítőkész

A barátság kezdete	térbeli közelség, váratlan, úgymond automatikus esemény	térbeli közelség, a többiek egyetértésével	egyetértés	kölcsönös szimpátia	azonosságok, kölcsönös szimpátia, a kapcsolatfelvételi módja
A barátság vége	testi összetűzés	veszekedés, hencseregés	vita, hencseregés, csalódás	vita, árusítás, hencseregés, térbeli távolság	Kapcsolat elvesztése, vita, hencseregés, árusítás, elidegenedés

A SERDÜLŐKOR KRÍZISEI

Azért sírtunk, mert elvesztettünk valamit, és kaptunk valamit cserébe. És azért, mert elveszíteni és kapni valamit, egyformán fájdalmas. És mert tudtuk, mit veszítettünk el, de még nem tudtuk szavakba önteni, mi az, amit kaptunk.

Janne Teller: Semmi

Erikson az egész serdülőkort fejlődési krízisnek tekinti. Emellett azonban megjelennek ebben az életkorban is olyan krízisek, melyeket a szakirodalom esetleges krízisnek nevez. Pl. a szülők válása, egy párkapcsolati szakítás stb. A krízissel megbirkózva személyiségének új oldalát tapasztalja meg, mely által erősödik az önbizalma, nő a megküzdő képessége. Egyeseknél előrelépés, másoknál viszont akadályozza a fejlődést. Ez nagyban függ attól, hogy hol tart az egyéni személyiségfejlődés, milyen testi, lelki állapotban van, vannak-e erőforrásai, és van-e valaki, aki melléáll.

Hogyan ismerhetjük fel, hogy egy serdülő a szokásos kamaszkorral való küzdésen túl krízisben van? Laufer vészjelei segítenek ebben:

- gyermekkori magatartásokhoz ragaszkodik
- viselkedése túl merev
- inkább kisebbek között érzi jól magát
- nem él át reális érzelmeket (öröm, kudarc)
- fél a jövőtől vagy nem gondol rá, vagy tartósan bénító gondolatai vannak azzal kapcsolatban
- cselekedetének irányítását akaratától függetlennek érzi

Mindezek a jelek egyenként időszakosan megfigyelhetők a kamasz életében. Akkor kell odafigyelni, ha egyszerre több jelenik meg ezek közül

Anna Freud azt mondja, hogy a változás természetes a serdülő életében. „Komoly aggodalomra akkor ad okot, ha egy szélsőséges magatartásban hosszú időre megmerevedik.”

Vikár a serdülőkori krízisek kialakulásánál tipikus kezdeti panaszokat gyűjtött össze:

1. teljesítmény gátlás: rejtett dac vagy túlzott szülői elvárás lehet az oka

2. szociális gátlás: kisebbségi érzésekkel küzd
3. pszichoneurotikus tünetek: testi okokkal nem magyarázható rosszulletek
vegetatívneurotikus tünetek: a feszültség testi tünetekben jelenik meg
4. autoritáskriszisz: a lázadás kiélezett formája (a lopástól a drogon át az öngyilkossági kísérletig)

A drogélvezet megjelenése ebben a korban lehet a stresszhelyzet megoldásának egyik eszköze, vagy egyfajta élménykeresés, vagy az elmagányosodással szemben egy közösséghez tartozás megélése, akármilyen is az, vagy a másokhoz tartozás érzése, azaz, úgy tenni, mint a többiek.

A serdülőkori lázadás egyik formája az öngyilkosság, öngyilkossági kísérletek. Az azt közvetlenül megelőző eseményeket négy csoportba sorolja a szakirodalom:

1. tárgyvesztés: szeretett személy, kapcsolat elvesztése, amit gyásszal kellene feldolgoznia
2. szégyen: megalázottság, önmegvetés élménye: Szégyelld magad!
3. büntudat: lelkiismeret-furdalás, megterhelő érzés, amitől nem tud szabadulni
4. narcisztikus sérelem: nem szereti önmagát, csalódik magában

A serdülőkori öngyilkosság elválaszthatatlan a depressziótól, ezért a pedagógusnak elsősorban a veszjelzésekre kell felfigyelni, hogy továbbküldje a megfelelő szakemberhez.

Komolyan kell venni a legenyhébb kísérletet is, mert ez egyfajta segítségkérés: „cry for help” Igazából nem akarnak meghalni, de a lényeg az, hogy nem tudnak úgy tovább élni, ahogy eddig. Változtatni kell – és nem tud másképp. Ha az első kísérletet nem vesszük komolyan, akkor egyre súlyosabb kísérletek következnek. Megelőzés lehet bármi, ami megszünteti az űrt, vagy üres érzést. Egy szakkör, egy ember kapcsolata. Ez is a pedagógus felelőssége, hogy figyelemmel kísérje, kinek van szüksége ilyenre.